

KÖNYVISMERTETÉS

SZABÓ László Gy.: *Egymásért vagyunk. Személyes emlékezések botanikusokról, tudós tanárokról és kutatókról.* – Szerzői kiadás, Pécs, 2020. 246 pp. ISBN: 978 615 00 8172 4

Szabó László Gy. botanikus, fitokémikus professzor tetszetős kivitelben közreadta 1973 óta kortársairól, munkatársairól készített tanulmányainak gyűjteményét. Értékes mű, és eddig hasonló munkával kevesen jelentkeztek a magyar tudománytörténetben. Néhány sajátossága van a kötet szereplőinek: kapcsolatban álltak Péccsel, botanikusok, etnobotanikusok, történeti ökológusok, fitokémikusok, gyógynövény szakértők, gyógyszerészek, növénynevelők. Közel félszáz portré, s mind együttesen közel háromszáz tudós, oktató és kutató szerepel a kötetben.

Természetesen becses történeti művek korábban is akadtak: Gombocz Endre: A magyar botanika (MTA, 1936), Rapaics Raymund: A magyar biológia története – a 250. oldaltól Rapaics véleménye nem elfogadható – (MTA, 1953), Kádár Zoltán és Priszter Szaniszló: Az élővilág megismerésének kezdetei hazánkban (Akadémiai Kiadó, 1992). Említhető még egy beszélgetős könyv is, Magyar Beck István: Száműzött értékeink. Beszélgetések az alkotó munkáról (Akadémiai Kiadó, 1989) címen publikálta – benne Mándy György életútja, hányatott sorsa illeszkedhetne ehhez a munkához. Szabó professzor írásai vallanak önmagáról és az írásokban szereplő személyekről. Tudománytörténeti értéke van a kötetnek, mert néhány politikai jellegű megjegyzést leszámítva, a pályaképek és a tudományos teljesítmények bemutatása azért nem egyhangú lexikon címszó-szerű, mert Szabó László Gy. remekül érti a dolgot, és a fejezetek terjedelmét egyénre szabottan kezeli.

A pályarajzok írása 1973-ban kezdődött, Boros Ádámról akkor írt a Szerző, az utolsó visszaemlékezések pedig 2019-ben jelentek meg. 42 portré, 246 oldalon – s nagyon helyesen – az első közlés helyei megtalálhatók a Függelékben. A szövegközi képek száma 85, több közülük 2020-ban már történelmi értékű. A portré „főszereplői” nemcsak a szűk életrajzi adatokban jelennek meg, hanem abban az alkotói közegben is, ahol társaik is működtek. Mintegy 300 további személyt a Szerző szinte hálózati rendszerbe helyez. Joggal követi Szabó professzor ezt a formát, mivel ennek a nagy közösségnek részeként mutatja be saját életútjának mozaikjait is. A hazai tudománytörténetben hasonló eszközökkel talán Juhász Nagy Pál, Priszter Szaniszló, R. Várkonyi Ágnes és Vekerdi László élt. Az Olvasó számára világos a kép Szabó professzorról: megismerhető tanulmányainak a helye, majd a munkahelyei (Tápiószele, Bicsérd, Iregszemcse,

Pécs stb.) és kiemelkedő mesterei (Jánossy Andor, Boros Ádám, Mándy György, Pozsár Béla, Kurnik Ernő és mások). A Szerző a címválasztással is magát „leplezi le”, kimondja: egymásért vagyunk...

„Az embernek arra kell törekednie, hogy elfogadva önmaga testi valóságát és bajait, hidat teremtsen a lélek világával („híd-terápia”). Ez a tudatos hídépítés maga a holisztikus terápia igazi lényege, felfogható sok elágazással, csatlakozással, biztosítva az utat az ég, a Teremtő felé.” (54. o.).

Boros Ádám alakrajza indította el Szabó László Gy. írásainak a folyamat. Aki a '70-es évekből fel tudja idézni a legendás Botanikai Szakosztálybeli üléseket, az első sorban mindig ott ült, és a jegyző szorgalmasan jegyzetelte a programelemeket. Ő volt Boros Ádám, aki a bryológiától a klasszikus terepbotanikáig maradandót alkotott. Emellett volt gyógynövény kutatóintézeti igazgató is, ahol 7 osztályba szervezte a kutatásokat. Agrobotanikus volt Tápiószelén és „kultúrflórás szakíró”. A biológiai tudomány doktora címet Magyarország mohaföldrajza értekezéssel érte el, ami könyv alakban is napvilágot látott. 700 közleménye jelent meg a mohákról, és a gyógynövények hosszú sorából írottakat nem is tudtuk számba venni.

Andrássy Péter adatgazdag emlékezését is felhasználva olvashatunk Csapody Veráról és unokaöccséről, a jeles soproni erdőmérnök botanikusról, Csapody Istvánról. Vera néni 1890-ben született, nyolcan voltak testvérek, és az árvává lett kisebb testvéreinek életét is Csapody Vera igyekezett megkönnyíteni. Később testvéreinek 17 unokája között minden honoráriumát szétszította, vagyis igaz szívvel gyakorolta keresztény hitét. Hosszú ideig természetrajzot tanított, majd 1949-ben a Természettudományi Múzeumba került. A magyar botanika nagy ajándékát alkotta meg, 4000 faj illusztrációját készítve el Jávorka Sándor szakmai vezetésével, egyedülálló művet jelentettek meg 1934-ben. Szabó professzor két írásában is méltatta ezt a nagyszerű embert.

Legalább ilyen érdeklődésre tarthat számot a tápiószeléri Agrobotanikai Intézet tündöklése, melynek nagy formátumú vezetője Jánossy Andor akadémikus volt. Olyan években kezdte szívósan formálni az intézetet, amikor voltak kegyvesztett tudósok, de ott oltalomra találtak. Emberi nagyságot kívánt, ahogy Mándy Györgyöt, Pozsár Bélát, Vinczeffy Imrét és másokat is befogadott Tápiószelére. Sok kiváló fiatalnak is innen indult a pályája. Táplánszentkereszt, Lókút és Nagykálló a minőséget jelezték. A tájfajták jelentőségének felismerése, a tájtermesztés fontossága (később Holly László idején is) vezető paradigma volt. Életművének nagy elismerése volt az Eucarpia Kongresszus 1974-es budapesti szervezése. Nevéhez fűződik az Agrobotanika folyóirat megindítása 1959-ben (megjelent 1960-ban) és a 17 évfolyam 1975-ben halálával zárult (megjelent 1977-ben). Az agrobotanikusok ma is sóvárognak a lap újraindítása után. A kötetnek talán ez a fejezete szolgál a legtöbb tanulsággal.

Garay Andrásról szóló írásában a Szerző Zatykó Józsefet idézi. „A kastély mögött (ti. Fertődön) hanyatt fekszünk a fűvön. Bámuljuk az eget. Az üstökös napok óta szenzációs látványosság. Nem lehet vele betelni. [...] A fényes jelenségtől később eltávolodunk. Pasteur, Teilhard de Chardin, Haydn, Szent-Györgyi Albert igazgyöngyként fűződnek fel a beszélgetés fonálára. [...]. Egyik kedvenc jelmondatát gyakran hallhattuk tőle: az írás szövegét addig kell csiszolgatni, amíg az vissza nem mosolyog.” A Fertódi Intézet aranykorában dolgozott itt Garay András.

Horváth Adolf Olivér cisztercita szerzetes volt, a Mecsek kutatója és Pécs városának megbecsült polgára, akinek, mint sokszor mondogatta, „Szabó Laci volt a titkára”. Kutatásai szemléletformálók voltak, de ő maga nem szoba-szagú botanikus, hanem aki sok-sok alkalommal bejárta a Mecsek legeldugottabb részeit is. Ennek köszönhető olyan munkája, mint „A Mecsek ritka virágai – A baranyai flórajárás különlegességei” és számtalan más munkája. Nemcsak emléktúra, hanem korábban tisztelgő ünnepek méltatták munkásságát – és röviddel halála után emléktábla került lakóházára.

A kötet megjelentetése azért is indokolt, mert pl. id. Máthé Imre akadémikus gazdag életútjának olyan állomásait is megismerhetjük belőle, mint az ártéri erdők botanikai-cönológiai sajátosságainak vizsgálata. Szerepe jobban ismert a Magyarország Kultúrflórája monográfia sorozatban, melynek 45 évig szerkesztője, majd főszerkesztője volt. A növényegyüttesek produkció vizsgálatát különböző környezeti feltételek között értékelte, és a nehéz politikai időszak végén, amikor egyetemi állásából elbocsátották, a Gyógynövény Kutató Intézetben fontos összefoglaló munkák kerültek ki asztaláról.

Németh Márton „az élővilág sokféleségének megőrzését már akkor életcéljának tekintette, amikor ez a feladat még nem volt annyira sürgető! Megszállott alkotó típus volt. Vonzották a finom különbségek, a formák és színek variációja. A gömbölyű és gömbölyded a növénymorfológiában kibővül a tojásdad jelzővel. A tökéletes geometriai test, a gömb varázsa – szinte öntudatlanul – két nagy tudományterület felé irányította éles megfigyelő készségét. A szőlőbogyó és a márdartójas, a 'szőlőtő' és a repülni képes madár bölcsője! Az ampelográfia és a zoológia!” – írta róla Szabó László. A hivatali tisztség nem igazán érdekelte, annál inkább a növényzet és a klíma kapcsolata. Fel is hívta a figyelmet arra, hogy „a sokféleségben nincs 'értéktelen'!” A klímaváltozások közepette, csak azok az egyedek, fajok, természetű fajták lehetnek életerősek, amelyek elviselik a gyors és nagyobb változásokat is.

Úgy tűnhet, hogy a recenzens csak az agrobotanikai témák iránt érdeklődik, de a kiváló kötet olyan gazdag példatára Pécshez valamiképp kötődő kutató elméknek, hogy nem is tűnik fel, hogy mindig egy motívum tér vissza: a Szerzőnek az ismerete a bemutatott személyekről, akik erdőjárók, a hazájukért is mindig

tenni akarók voltak és sokak az Európában páratlan Kultúrflóra kötetek szerzői, szerkesztői voltak. Csapody Vera, id. Máthé Imre, vagy Priszter Szaniszló nélkül talán már régen megszűnt volna a könyvfolyam. Sietve tegyük hozzá, Szabó László professzor hallatlan kitartása is kell-kellett a fennmaradásához.

Mándy György úgy érdemelte ki mindannyiunk tiszteletét, hogy a lelki bánatai ellenére csak a tudomány művelése állt az élete középpontjában. Sziklaszilárd meggyőződéssel fordult szembe a liszenkői téveszmékkal. Lett is Mándy professzornak ebből számos hátránya, de a jó emberek azért feltűntek körülötte. A hazai agrobotanikát európai hírnévre emelte, az egyed diverzitást (ti. az individuális amplitudót) kidolgozva, a fenológiát matematikai rendszerbe tudta foglalni, amikor még nem volt itt a számítógép kora. A tápiószelei évek neki is, az intézetnek is sokat jelentettek. A meleg baráti kapcsolatai megmaradtak debreceni professzori évei során. Életműve és személye szoborrá nemesedett, a tisztelők nagy száma e könyv szerzőjének gondolatait hallgatva fogadták Őt szívükbe.

Czimer Gyula Homokbödögén született, kántortanító édesapja jól tette, amikor a pápai Bencés Gimnáziumba irányította. Az Óvári Mezőgazdasági Akadémián diplomázott. A forradalmi időket ott érve meg, olyan eseményeket élt meg, amelyek egy ilyen tudománytörténeti munkába sem illeszthetők be. Az óvári sortűz eseményei egész életét végigkísérték. Botanikus lett, növekedési analíziseket végzett számos növényfajnál. A „keménymagvak” csírázási kérdései és a belőle formálódott gyombiológiai kutatások mára az egyetemen valódi műhelyt teremtettek. Czimer professzor nagy érdeme, hogy a paraszti gazdálkodás értékeit gyűjtő Kóczián Gézátt segítette a doktorálásban. Nincs elég terjedelem arra, hogy a méltatások sorában az etnobotanikus és fitokémikus gyógyszerészek érdemeit felsorakoztassuk, de Czimer Gyula Kultúrflóra-sorozatbeli munkássága nem hagyható el.

Nagyon nehéz olyan ember életművéről írni, aki a tudás, a precizitás, a szénység és a szívós munka példaképe. Flóraismeretben és tudománytörténetben, lexikai kérdésekben egyaránt maradandót alkotott. Priszter Szaniszló a pécsi Klimó-könyvtár fontosságára felhívta Móró Mária Annának is a figyelmét, belőle fontos publikációjuk született. Priszter a keszthelyi évek után visszatért a fővárosba, vezette az ELTE Botanikus Kertjét, Soó Rezső munkatársaként nagy szerepe volt „A magyar flóra-és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve” létrehozásában. Polihisztor, főszerkesztő nyelvész és legfőképp botanikus volt, aki a Szársomlyótól Közép-Ázsiáig ismerte a növényvilágot és a botanikus kerteket.

Kurnik Ernő az első világhégés előtti évben született, elvégezte a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet. Sikeres növénynemesítő és intézetvezető, akinek mégis voltak olyan álmai – fiatalon is, idős korában is –, amelyek nem valósulhattak meg. Nagy szeretettel írta meg életútját a Szerző. Kurnik túlélte a II. világháborús hadifogságot is, meg a súlyos hastífuszfertőzést is.

Iregszemcsén 1939 óta dolgozott a Mauthner Ödön telepen, ami bázisa lett a DK-Dunántúli Mezőgazdasági Kísérleti Intézetnek. Iregszemcse, Bicsérd, Kaposvár életének fontos állomásai, meg a 74 államilag minősített fajta; a szója természetésének elősegítése, a takarmányfehérje-kutatások, a növényházi kísérleti terek létrehozása mind a tervszerű munkájának bizonyítékai.

Gunda Béla akadémikus vegyészeti érdeklődése mellett Teleki Pál hatására a földrajz és a néprajz felé fordult. A nyelvészetben és az őstörténetben rejlő lehetőségekre ugyancsak felfigyelt, bár 1939-ben gazdaságtörténetből doktrált. Nagy hatással volt rá a skandináv néprajzi tanulmányút, amelynek bizonyos szempontjait amerikai tanulmányútján is kamatoztatta. Az életmód és anyagi műveltség kérdése mindig foglalkoztatta, ami a magyar néprajz anyagi kultúrája kötetéből kiviláglik. Igazi világpolgárként szemlélte a környező népek életét, szokásait és kultúráját. Élényszerű, ahogy ausztriai útjáról beszámolt, így a tönköly természetéről vagy a tönköly kávéról. Az alföldi pásztorok táplálkozási szokásait értelmezte, magyarázta – főleg a Tisza mentén szívesen gyűjtött még idős korában is. 10 pontba foglalta az etnobotanikai munkásságát, amely máris klaszszikus beosztás lett.

Frenyó Vilmos és Sárkány Sándor professzorok a már hetvenes éveiben járó biológusoknak azt a pezsgő, Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztálybeli A. és B. szekcióüléseket is jelentik, amelyek a biológus nemzedékek sorát alakították, formálták a szemléletüket. Ma el szokás felejtetni a köszönetet és a kapott segítséget, ami pedig nem kisebbitene senkit sem. Sokat hallottam a Fasori Gimnáziumról, a keresztény szeretetről – tőlük. Sárkány professzor még 20 év múltán is emlegette a ceglédi mák-kísérleteit. Meg „Vili bácsi” remek kísérleti eszközeinek működése az egyszerűség és nagyszerűség példája volt – nagy tanulás. Olyan széljegyzetet tudott adni fiatal kollégáinak mindkét professzor, ami felért egy paradigma-váltás előkészítésével.

A botanika, fitokémia, vegyészet, etnobotanika területén dolgozó kutatók bemutatása csak részben történhetett meg a sajátos recenzióban, de a kötet teljes tartalmát felvillantja és az érdeklődést bizonyára felkeltheti az alábbi függelék.

A bemutatott személyek névsora

Aumüller István (1903–1988)	Csekey István (1889–1963)
Baranyai Aurél (1903–1983)	Csurgó Sándor (1936–2019)
Boros Ádám (1900–1973)	Frenyó Vilmos (1908–1998)
Brantner Antal (1929–2006)	Garay András (1926–2005)
Czímber Gyula (1936–2008)	Gémes Balázs (1939–2002)
Csapody Vera (1890–1985)	Grynaeus Tamás (1931–2008)

Gunda Béla (1911–1994)	Nyiredy Szabolcs (1950–2006)
Halmi János (1903–1973)	Oláh Andor (1923–1994)
Háznagy András (1913–1987)	Papp Erzsébet (1923–2011)
Horváth Adolf Olivér (1907–2006)	Perédi József (1922–2018)
Jáky Miklós (1903–1987)	Petri Gizella (1927–2006)
Jánossy Andor (1908–1975)	Pozsár Béla (1922–1981)
Kerese István (1911–1981)	Priszter Szaniszló (1917–2011)
Kóczyán Géza (1942–1987)	Rácz Gábor (1928–2013)
Kurnik Ernő (1913–2008)	Rácz–Kotilla Erzsébet (1925–2019)
Lárencz László (1940–2014)	ifj. Reuter Camillo (1920–1987)
Mándy György (1913–1976)	Sárkány Sándor (1906–1996)
id. Máthé Imre (1911–1993)	Szász Kálmán (1910–1978)
Mórá Mária Anna (1944–2010)	Tétényi Péter (1924–2009)
Németh Márton (1910–1986)	Tóth István (1913–1992)
Novák István (1906–1978)	Tyihák Ernő (1933–2017)

SURÁNYI Dezső, Cegléd